

A Nyolc Boldogság

Nagy Sándor üvegablakai az egykori temesvári szemináriumából

A Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület tagjai 2007. szeptember 14–15-én temesvári tanulmányúton vettek részt. A szeptember 15-i programban szerepelt a temesvári Római Katolikus Püspökségi Palotában tett látogatás. Az egyházmegye történetéről és mai helyzetéről szóló tájékoztató meghallgatása és a műtárgyakban gazdag állandó egyházművészeti kiállítás tanulmányozása után egyedülálló élményt jelentett a csoport számára az épület emeleti folyosóján látható (az államosítást követően évtizedekig elrejtve őrzött) szecessziós üvegablakok megtekintése. (Néhány ablak képe a hátsó borítón látható.)

A Szent István által alapított csanádi püspökség székhelye a török hódoltság után a Temesköz fővárosába, Temesvárra került át. Kőszeghy László püspök 1806-ban alapította a papnevelést szolgáló szemináriumot, ami a korábbi jezuita rendház épületében kapott helyet. 1830-tól magyar nyelvű képzés is folyt a papnevelő intézetben. Az épület a századfordulóra már nem felelt meg a kor igényeinek, ezért Glattfelder Gyula püspök új épület létesítését határozta el. Ez a szándéka találkozott Temesvár polgármestere, Telbisz Károly városfejlesztési elképzeléseivel. A kiegyezés utáni időszak, a polgárosodás a fontos kereskedelmi központnak számító Temesváron is számottevő gazdasági fellendülést eredményezett, ezzel együtt pedig jelentősen fejlődött város. A belváros, főleg a főter és környékének mai arculata is ekkor alakult ki. Az Osztrák-Magyar Monarchia szinte minden fontosabb városában színházat tervező Ferdinand Fellner és Herman Hellner építészpáros által tervezett színház (sajnos durván átalakított állapotban ránk maradt) épülete, vagy a Székely László tervei szerint, szecessziós stílusban épült piarista templom, rendház és gimnázium tanúskodik az akkori fejlődésről. Mint több más magyar városban, itt is egy határozott, hosszabb távlatokban gondolkodó polgármester volt a kezdeményező a város új arculatának megteremtésében. Ahogy például Marosvásárhelyen Bernády György vagy Kecskeméten Lestár Péter és Kada Elek, Temesváron Telbisz Károly látott neki nagy energiával, tudatossággal a város modern igények szerinti átalakításához. A főter (nagy részt Székely László tervezte) igényes és reprezentatív épületei mellett a forgalom megkönnyítését segítő belvárosi utcanyitás is a nevéhez kötődik. A tervezett sugárút építéséhez el kellett bontani a régi szeminárium épületét, cserébe a város ingyen adott telket az új épület felépítéséhez. Telbisz Károly polgármester és Glattfelder Gyula püspök 1913. július 4-én kötött szerződést a régivel azonos nagyságú telek cseréjéről, és arról, hogy az új szemináriumot az egyház tartozik felépíteni. Ennek köszönhetően született meg a papnevelde új épülete, melynek belső díszítését – beleértve a falképeket és az üvegablakokat – a magyaros szecessziót képviselő gödöllői műhely tagjai készítették. Egyedülálló kísérlet, az egyházművészet és az akkori kortárs művészet találkozásának eredményeként született meg a szeminárium. Az épület a bánági születésű, de Budapesten működő építész és tanár, Foerk Ernő tervei szerint épült, Löffler Lipót helyi vállalkozó kivitelezésében. Az alapkövet 1913. november 5-én, Szent Imre herceg névnapján tették le és igen rövid idő alatt végeztek a munkákkal, 1914. szeptember 8-án (már az első világháború kitörése után), Kisboldogasszony ünnepén fel is avathatták az új szemináriumot.

A szecessziós épület

A gödöllői művészek, élükön Nagy Sándorral és sógorával, Körösfői-Kriesch Aladárral, az egyik legmodernebb művészeti irányzatot képviselték a korabeli Magyarországon.¹ Nem csupán művészi törekvéseket képviseltek, hanem az angol preraffaelitákhoz és Tolsztojhoz hasonlóan társadalmi programot is megfogalmaztak. Az ipari forradalom nyomán kibontakozó nagyvárosiasodás, a tömegtermelés és az egyre gyorsuló életvitel ellensúlyozására visszavágytak a harmonikusnak gondolt antikvitás és középkor világába, illetve érdeklődéssel fordultak az ezt az összhangot leginkább megőrző paraszti kultúra felé. Az egész Európában megjelenő művésztelpek a zajos nagyvárosi környezetből a természetbe

¹ A gödöllői művésztelep történetéről átfogó képet ad: *Gellér Katalin–Keserű Katalin: A gödöllői művésztelep. Cégér Könyvkiadó Kft., Bp. 1994* és *A gödöllői művésztelep 1901–1920 (The Artists' Colony of Gödöllő) című kiállítási katalógus. Szerk.: Gellér Katalin, G. Merva Mária, Óriné Nagy Cecília. Gödöllő, 2003* (a továbbiakban Gödöllő 2003)

való kivonulás és a kézművességhez való visszatérés jegyében jöttek létre. A gödöllői művésztelep 1901-ben alakult meg Körösfői-Kriesch Aladár vezetésével és 1920-ig, alapítójának haláláig állt fent. A másik vezéregyenység, Nagy Sándor 1907-ben költözött Gödöllőre feleségével, Körösfői-Kriesch Aladár húgával, Kriesch Laurával együtt.² Az alkotók a művészet megújításának lehetőségét a munkával és étellel való összekapcsolásában látták. Közösségük a művészeti kérdéseken túlmenően az egész életvitelre vonatkozó törekvéseket fogalmazott meg. Medgyaszay István által tervezett műteremházaik a természetes építőanyagok (fa, kő, tégl) érvényesülése révén szolgálták a művészet, a munka és az élet harmonikus egységét.

A temesvári szemináriumi épület is a kolónia által képviselt összművészeti elvek szellemében jött létre. A szeminárium szecessziós épületének dísztermét Körösfői-Kriesch Aladár freskói (melyek Gellért püspök térítő munkáját és az egyház kulturális működését ábrázolták) és az általa tervezett üvegablakok ékesítették, a kápolna berendezése pedig teljes egészében Nagy Sándor tervei szerint készült.³ A diadalív falképei és a mennyezet kifestése mellett ő vállalta az oltárlépcső szőnyegének tervezését is, mely a gödöllői szövőműhelyben készült. A nagyszabású vállalkozás háttérében kiemelkedő szerepet játszott Fieber Henrik (1873–1920), főpap, egyházi író, 1910-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyházügyi előadója, aki a katolikus egyházművészet felvirágoztatásán és megújításán fáradozott.⁴ Felismerve a XIX. századi templomdíszítés nagy részének sablonosságát, művészi igénytelenségét, arra törekedett, hogy a modern művészeti irányzatok helyet kapjanak az egyházművészetben is, magas színvonalú alkotásokat juttatva el a hívekhez. Ennek érdekében pedig a papság izlésformálását tartotta elsődendő feladatnak. Tanított az Iparművészeti Főiskolán, tanfolyamokat szervezett a papság művészeti képzésére, 1908-ban pedig egyházművészeti kiállítást szervezett, melyen Nagy Sándor is szerepelt. Nagy Sándor több megrendelést is kapott tőle, mivel Fieber a gödöllőiekben látta az egyházművészet megújulásának reményét. Nagy Sándor ex librist is rajzolt számára, melyen egy katedrális munkálatait nézve ábrázolta. A temesvári szemináriumi épülete és díszítése beleillett ebbe a programba, mivel Fieber elképzelése szerint előbb a leendő papságot kell a modern művészettel megismertetni, hogy azután később se idegenkedjen tőle, sőt egyházi megrendelések révén közvetíthesse azt a hívek felé.

A színes üvegablakok természetszerűleg kapcsolódtak ehhez az elképzeléshez. Fieber külön könyvet is írt *Üvegművészet* címmel, melyben a közreműködésével létrejött alkotásokat ismerteti, köztük a temesváriakat is.⁵ A XIX. század az üvegművészet újjászületésének időszaka volt. A román korban létrejövő, majd a gótikában virágzó műfajt ekkor fedezték fel újra és vált ismét népszerűvé, köszönhetően a középkor iránti csodálatnak. Angliában a William Morris nevével fémjelzett Arts and Crafts (művészetek és kézművességek) mozgalom foglalkozott előszeretettel régi üvegablakok restaurálásával és újak készítésével, mivel törekvésük – a középkori építőpályók és céhek mintájára – a tervező és kivitelező munka egységének megteremtése volt. Az üvegművészet reneszánszában az ír Harry Clarke, az angol Burne-Jones és Walter Crane, a preraffaeliták harmadik nemzedékének tagja, valamint francia és német művészek játszottak kiemelkedő szerepet. A preraffaeliták, a Raffaello előtti, tehát lényegében a középkori és korareneszánsz művészetet követő csoport tagjai érthető érdeklődéssel fordultak az üvegművészet felé. Törekvéseik más tekintetben is nagy hatást gyakoroltak a gödöllői művészekre. Magát Nagy Sándort is lenyűgözték a középkori üvegablakok, amiről párizsi tanulóéveinek egyik emléke is tanúskodik: „*A Notre Dame jobb oldali rozettája az eonok magasságából úgy csillog le, mintha az Isten tőgáját összefogó gyémántcsat volna.*” (A festészeti technikáról. In Az O. M. Képzőművészeti Főiskola Évkönyve, Bp., 1934–1935., 31. old.)⁶ Magyarországon a XIX. század második felében indult virágzásnak az üvegművészet, Kratzmann Ede, majd Róth Miksa munkásságával. A szakmai fogások elsajátításához és továbbadásához a Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1878-ban létrehozott Országos Üvegfestészeti Intézet nyújtott intézményes keretet, mely alapvetően a Mátyás temp-

² Nagy Sándor pályafutásáról és életművéről összeggést ad *Gellér Katalin*: Nagy Sándor. Corvina Kiadó. Bp. 1978. (a továbbiakban *Gellér* 1978) és *uő*: Mester, hol lakol? Nagy Sándor művészete. Balassi Kiadó. Bp. 2003 (a továbbiakban *Gellér* 2003). Lásd még a Vár ucca tizenhét 1999/2-i, Nagy Sándornak szentelt tematikus negyedévkönyvét: <http://www.c3.hu/~varucca17/ns/index.htm>

³ Gödöllő, 2003. 312–313. old.

⁴ Fieber Henrik és a gödöllői művészek, különösen Nagy Sándor kapcsolatáról: *Gellér* 2003. 108. old.

⁵ *Fieber Henrik*: Üvegfestészet. Bp. é. n. [1920]

⁶ idézi *Gellér* 2003. 104. old.

lom restaurálásához kapcsolódva, az üvegablakok elkészítését kapta feladatául.⁷ A szecesszió térhódítása a századforduló és a századelő éveiben újabb lökést adott az üvegművészetnek, mivel a dekorativitást és az iparművészeti eljárásokat kedvelő stílushoz jól illett az üveg. Ennek köszönhetően számos egyházi megrendelés mellett sok világi, magán- és közösségi célú épület számára készültek színes üvegablakok. A gödöllői művészek is több megbízatást kaptak üvegablakok tervezésére.⁸ Ezek nagy részét Róth Miksa műhelyében kivitelezték. Maga Róth így emlékezett a közös munkára: „*Körösői Kriesch Aladárval és Nagy Sándorral való együttműködésem pályafutásom legszebb eredményeinek egyike volt.*”⁹

Az üvegablakok

A temesvári kápolnában elhelyezett nyolc, kör alakú üvegablak – amiket *A nyolc boldogság* összefoglaló címmel is szoktak emlegetni – ikonográfiai témája a Máté evangéliumában olvasható Hegyi beszédben foglalt nyolc jézusi boldogságmondás, melyeket egy-egy szent alakja testesít meg.¹⁰ Eredeti helyükön, a szemináriumi kápolna két oldalán, egymással szemben helyezkedtek el, alattuk kinyitható, opálos színhatású szárnyak nyújtottak világítást. A színes üvegekpekhez a felirataikat tartalmazó táblák kapcsolódtak, de ezek mára eltűntek.

A kápolna üvegablakainak ikonográfiai programját a megrendelő püspök határozta meg. A Hegyi beszédben olvasható nyolc boldogságmondás a keresztény élet alapelveinek rövid összefoglalása, ezért lehetett a kápolna, az épület egyik központi tere díszítésének témája. A nyolc boldogságot nem allegorikus képek, hanem egy-egy szent alakja testesíti meg, hogy ezáltal is közelebb hozza az evangélium üzenetét a papnövendékekhez. Így egyedülálló ikonográfia jött létre, olyan, különböző korokban és területeken élt szentek kerültek egymás mellé, akiket ritkán ábrázoltak együtt. Ugyanakkor összeköti őket a keresztény élet iránti elhivatottság, a misszióban való aktív részvétel és a hitért vállalt nehézségek vállalása, beleértve akár a vértanúságot is. Kiválasztásukban szerepet játszott, hogy mindannyian a katolikus egyház kiemelkedő személyiségei, akiket a püspök átélhető és követhető példaképként kívánt a leendő papok elé állítani, felkészítve őket a hivatásukkal olykor együttjáró megpróbáltatásokra is. Közülük ketten, Szent István és Szent Gellért kötődnek a csanádi püspökséghez, két jezsuita szent pedig az egyházi élet török uralom utáni újjászervezésében oroszlánrészt vállaló szerzetesrendre utal.

Ma már csak leírásokból ismerjük az üvegablakok eredeti sorrendjét, mely az oltártól a bejáratig haladva a következő volt: *Nagy Szent Leó* pápa, *Assisi Szent Ferenc*, *Szalézi Szent Ferenc*, *Xavéri Szent Ferenc*, a szemközti oldalon pedig belülről kifelé indulva *Szent Péter*, *Szent István*, *Szent Gellért* és *Szent Alajos*. Mindkét oldalon kronológiai sorrendben helyezkedtek el a szentek, emellett az egymással szemben lévő alakok egy-egy gondolat által összekapcsolt párt alkotnak. Péter és Leó mint pápák, Assisi Ferenc és Szent István a szegények jelenlétén keresztül, Gellért és Szalézi Ferenc a tanítás és a misszió, Alajos és Xavéri Ferenc pedig a betegség és a korai halál révén kapcsolódnak egymáshoz.

Az üvegablakok jelenlegi helyükön egysoros elrendezésben találhatóak, a következő sorrendben:

1. *Szent Gellért püspök vértanúsága*. Szent Gellért, a csanádi egyházmegye első püspöke, aki Szent István király megbízásából, Ajtony vezér legyőzése után lett a Maros-vidék térítője, emellett a király fiának, Szent Imre hercegnek nevelője volt. Az 1046-os Vata-féle pogánylázadás során halt mártírha-

⁷ A XX. század eleji magyarországi üvegművészetéről lásd: *Gellér Katalin*: Hungarian Stained Glass of the early 20th Century. In: *The Journal of Stained Glass*, XVIII, 1986–1987, no. 2., 201–216. old.; A XIX. század második felétől egészen 1945-ig készült színes üvegablakokról összefoglalást ad: *Szűcs Endre, Dörgő Miklós, Földényi György, Fűri Judit, Gonzales Gábor, Obreczán György*: A megfestett fény. Diszúveges munkák a történelmi Magyarország építészetében 1945-ig. Geobook Kiadó, h. n. [Bp.] 2005 (a továbbiakban A megfestett fény).

⁸ Nagy Sándor üvegablakművészetéről lásd *Gellér Katalin*: Nagy Sándor üvegablakművészete és történeti előzményei. In: *Ars Hungarica* 1977/2. 251–266. és *Gellér* 2003. 104–112. old. A gödöllői művésztelep üvegművészeti tevékenységéről lásd: *Nicola Gordon Bowe*: A fényvel festők. A gödöllői művészek és egyedülálló vívmányaik az üvegfestészetben. (Painting with Light. Artists at Gödöllő and their unique achievement in stained glass.) In: *Gödöllő* 2003. 62–70., 390–397. old.

⁹ *Róth Miksa*: Egy üvegfestőművész az üvegfestészetéről. Bp. 1942. 50. old.

¹⁰ *Gellér* 1977. 259. old.; 264. old., 52. jegyzet; az üvegablakok történetét és témáját részletesen ismerteti: *Murádin Jenő*: A temesvári papnevelő intézet szecessziós üvegablakai. Nagy Sándor és Róth Miksa művei. Részlet. In: *Vár ucca tizenhét* 1999/2, www.e3.hu/~varucca17/ns/temesvar/temesvar.htm.

lált,¹¹ majd székhelyén, Csanádon temették el újra.¹² Az üvegablak azt a jelenetet ábrázolja, amikor kocsihoz kötözve a Kelen-hegyről (azóta Gellérhegyről) a Dunába vetették a szent püspököt. Ez a jelenet illusztrálja a „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert ők Isten királyságának országa” (Máté 5, 10) ígét. A püspök vértanúságát az Anjou Legendárium XIV. századi miniatúrája is bemutatta. Nagy Sándor merész kompozícióban fogalmazta újra a témát. A lezuhanó kocsis és a mártír testének átlós vonala expresszivitásával ragadja meg a figyelmet. A kép igen gazdag szimbólumokban. A kocsikerék értelmezhető világszimbólumként, nap- és holdjelképként, emellett küllőivel körbe írt keresztnek is tekinthető. A földre és vízre tűző napsugarak az isteni kinyilatkoztatást szimbolizálják, míg a kép bal sarkában virító sarga virágok a gyász és fájdalom kifejezői.

2. *Nagy Szent Leó pápa és Attila király találkozás.* A legenda szerint 452-ben a bátor főpap egy égi jel segítségével rábeszélte a Rómát ostromló hun királyt, hogy vonuljon el a város alól.¹³ Ez a jelenet szemlélteti a „Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek” (Máté 5, 9) ígét. A történetet a Képes Krónika miniatúrája és Raffaello vatikáni stanzákbeli freskója is megőrizte. Nagy Sándor újítása ezekhez képest az, hogy nem a hun hadsereg pompás felvonulását, nem is a tüzes karddal leszálló angyalt, hanem a két ember találkozását emeli ki. Leó a rábeszélés erejével győzi meg Attilát a békekötés szükségességéről, amit felemelt kezének egyszerre figyelmeztető és áldó gesztusa fejez ki. Leó és Attila ábrázolása együtt a katolikus egyház és a magyarság első találkozását is megjeleníti, hiszen a korban általános volt a hun-magyar rokonság eszméje. A hun történelem és mondavilág Nagy Sándor más alkotásain is megjelenik, így például az 1908 körül készült *Attila hazatérése a vadászatról* című csomózott szőnyegén vagy a veszprémi Petőfi Színház homlokzatán lévő *Hunor és Magor* című, 1909-ben készült sgraffittoja.¹⁴ Ugyanebben az évben a Velencei Magyar Ház (azóta sajnos elpusztult) üvegablakán Attila lakomáját ábrázolta, egy rézkarcán pedig Attila palotáját.

3. *Szent István király alamiznát oszt.* A csanádi püspökség alapítójaként is szerepel itt az államalapító szent király, aki a „Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek” (Máté 5, 7) ígétjét illusztrálja, mivel sokszor osztott adományokat a szegényeknek. Legendái szerint még éjjel, királyi rangját leplezve is kiment a nélkülözőknek alamiznát osztani, sőt azt se bánta, ha a tülekedő koldusok megtekintették a szakállát. Bécsben maig őrzik állítólagos erszényét, melyből a szegényeket segítette.¹⁵ Ezt

¹¹ Gellért püspök kis legendája szerint: „Amint a Duna folyóhoz érkezik, ime nagy tömeg istentelen nép özönlí körül, és köveket hajigálnak a kocsiban ülő atyára, de ezek isteni oltalom folytán nem érték el őt. Az atya áldással és a szent kereszt jelével szállt velük szembe. Azonban végül is a lovak fejét elrántva a kocsit felfordítják, az atyát földre vetik, és dühös igyekezettel kövezni kezdik.” Árpádkori legendák és intelmek. Szentek a magyar középkorból I. Szerk. *Érszegi Géza*. Osiris Kiadó. Bp., 1999. 67. old. (A továbbiakban: Árpádkori legendák). Szent Gellért nagyobbik legendája is megőrizte az eseményt: „... Pannónia első vértanúja a földre térdelve hangosan így kiáltott: „Uram Jézus Krisztus, ne ródd fel nekik bűnül, mert nem tudják, mit tesznek.” Am azok ezt látva még jobban feldühödtek, neki támadtak és kocsiját felfordították a Duna partjára. Ott lerángálták kocsijáról, taligára rakták, és Kelenföld hegyéről letaszították. Mivel pedig még mindig lihegett, mellét dárddal átütötték, ezután egy sziklához vonszolták, és agyvetejét szétloccsantották.” Árpádkori legendák 85. old.

¹² Ugyancsak Gellért püspök kis legendája szerint: „Himnuszok és énekek közepette Marosvára vitték, és nagy tisztelettel eltemették. Itt sok kegyelmet tapasztaltak a katolikus férfiak, de ezek László király és Lőrinc püspök idejéig, aki a szent ember után ötödiknek kapta meg a püspöki széket, nem kerültek nyilvánosságra.” Árpádkori legendák 67. old.

¹³ A Képes Krónika így számol be erről: „Miatán Leó pápa a papok sokaságával és keresztelőkkel megérkezett Ravennába Attilához, a mezőn lóháton ülve tárgyaltak egymással. A rómaiak ígéreiteit és szavait meghallgatva, Attila király azokat terhesnek találta, de az Apostoli Szentszék iránti tiszteletből, továbbá az ott megjelent látomás keltette félelemből mégis teljesítette kéréseiket. Amikor ugyanis a király fölemelte a tekintetét, a feje fölött egy levegőben lebegő embert látott, aki kardot forgatott kezében, és szinte fogcsikorgatva azzal fenyegette, hogy fejét veszi.” Képes Krónika. (Bollók János fordítása) Millenniumi magyar történelem. Osiris Kiadó. Bp. 2004. 21. old.

¹⁴ *Gellér* 1977. 254. old.; *Gellér* 1978. 12. old.; az Attila-téma megjelenéséről Nagy Sándor művészetében lásd még *Gellér* 2003. 135. old.

¹⁵ Szent István király nagyobbik legendája így számol be erről: „Egy éjszaka aztán lelki intéstől, illetve egymagában, anélkül, hogy bárki tudott volna róla, fogván egy Isten ajándékával teli erszényt, szokása szerint felke-rekedett Krisztus kicsinyke nyájának meglátogatására. A szegények a mennyei kincseskamra pénzének osztásakor nyomban huzakodni kezdtek, Isten emberének érdeméről szakállá kiszaggatásával tettek tanúbizonyságot. ...” Árpádkori legendák és intelmek. Szentek a magyar középkorból I. Szerk. *Érszegi Géza*. Osiris Kiadó. Bp. 1999 (a továbbiakban: Árpádkori legendák) 23–24. old. Ugyanerről beszámol Hartvik püspök legendája is: uo. 36–37. old.

a jelenetet ritkán ábrázolták, noha Szent István évszázadok óta kedvelt témája volt a magyarországi egyházi művészetnek, a romantika és a historizmus korában pedig a nemzeti múlt iránti érdeklődés miatt a világi, történeti festészetben és más műfajokban is többször ábrázolták. Nagy Sándor a Komor Marcell és Jakab Dezső tervezte szabadkai Városháza dísztermének üvegablakán is megörökítette Szent István alakját. Valószínűleg a megrendelő püspök kívánsága volt, hogy a szent király kegyességét bemutató eseményt jelenítsék meg, noha István életéhez, így a csanádi püspökség alapításához is hozzátartozott a háborúk sorozata és a király akaratával szembeszegülők kemény megbüntetése. A Szent István mögött feltűnő vár a historizmus kedvelt motívuma, egyúttal utal a király államszervező tevékenységére is.

4. *Szent Péter*. A római egyházat alapító tanítványa a „Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltnak” (Máté 5, 4) igét testesíti meg abban a jelenetben, amikor Jézus háromszori megtagadása után a kakas szavára keserves sírásra fakadt. Megindító az öregségében és lelki bánatában ábrázolt apostol alakja, arcán a hangsúlyosan ábrázolt, lecsorduló könnyecseppel. Magába forduló, gubbasztó alakja Rodin Gondolkodójára emlékeztet. Vele szemben a kakas a világosság hírnökeként a fény és a feltámadás szimbóluma is.

5. *Xavéri Szent Ferenc halála*. A jezsuita misszionárius a „Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégtettek” (Máté 5, 6) igéjét jelképezi. Miután Japánból Kínába hajózott át, súlyos láz vett erőt rajta, és egy kopár sziklaszigetre tették ki, ott érte a halál. A képen a szent földön fekvő alakja látszik kezeit felemelve, háttérben az őt eserbent hagyó kínai csempész távolodó bárkája. A jelenetet hasonló expresszívitás és feszültség jellemzi, mint a Gellért püspök vértanúságát ábrázoló ablakot.

6. *Assisi Szent Ferenc prédikál a madaraknak*. Az evangéliumi egyszerűséget, a „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa” (Máté 5, 3) gondolatát testesíti meg a ferences rend alapítója, aki a természettel, a teremtet világgal való összhangot is hirdette. A harmónia és a természetközelség a gödöllői művésztelep alapítói számára is kiemelkedően fontos volt. Nagy Sándor később egy gobelinben is megörökítette Assisi Szent Ferenc alakját.

7. *Gonzaga Szent Alajos*. A betegápoló fiatal jezsuita a „Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent” (Máté 5, 8) igéjét példázza az önfeláldozó szolgálattal. Kezében attribútumával, a kereszttel látható, körülötte a tisztaságot jelképező lilium, másik azonosító jelképe. A háttérben a római Szent Péter bazilika kupolája látszik. Az előtérben a koponya nem pusztán a halálra, hanem a mulandó világi javakról való lemondásra is utal.

8. *Szalézi Szent Ferenc*. Az ellenreformáció korának szelíd hitszónoka, aki svájci és délfraancia vidékeken védelmezte a katolikus hitet írásaival és beszédeivel, a „Boldogok a szelidek, mert ők öröklik a földet” (Máté 5, 5) gondolatát jeleníti meg. Sűrű indák közt olvas gondolataiba merülve, utalva arra, hogy nyomdát alapított írásainak terjesztésére, a nyitott könyv pedig magát a Szentírást is jelképezi. A mögötte álló gótikus templom a historizmusra jellemző elem, a gödöllőiek által is csodált középkort felidéző motívum. A katedrális mellett, hogy az egyház jelképe, a romantika óta a művészet, a szellemi és fizikai munkát összefogó közös alkotás szimbóluma is.

A gödöllői Nagy Sándor-házban megmaradtak az üvegablakok tervrajzai is. Ezek közül néhányat közölt Gellér Katalin, a gödöllői művésztelep és Nagy Sándor monográfusa az *Ars Hungarica* 1977. évi 2. számában, a Nagy Sándor üvegablak-művészetét és ennek történeti előzményeit bemutató cikkében. A mester két sorozatot is készített a vázlatokból. Először az üvegablakok kompozíciós vázlateit alkotta meg, ezek grafikus jellegűek, a téma lényegét ragadják meg. Ezt követően készültek el a színes vázlatok, melyek közelebb állnak a végleges változathoz, de még ezeken is változtatott egy-két helyen a vázlatokról a katonra való áttétel közben.¹⁶ Érdekes, hogy egyik sorozaton sem jelennek meg a keretdíszek, csak maga a téma. A tervezésben, mint sok más alkotásban, Nagy Sándor segítségére volt felesége, Kriesch Laura. Erre utal az iniciáléban megjelenő, indásan kanyargó L betű, mely házasságkötésük óta szerepelt a művész szignójában. Az elkészült üvegablakok a Butzenscheibek technika új változataként jöttek létre, melynek lényege a fény teljes egészében való átterestése és irizálása.¹⁷ Ennek köszönhetően élénk, tüzes színekben ragyognak, a kék, zöld, vörös, téglabarna, narancs- és citromsárga uralkodik a színegyüttesben. A temesvári üvegablakokra is ráillik Nagy Sándor vallomása az üvegművészetéről, amit 1913. június 23-án egy gödöllői barátjának („Lacinak”) írt levelében fogalmazott meg:

¹⁶ A színes vázlatokból közül néhányat: Gödöllő 2003. 234. old., kat. sz. 131. és A megfestett fény, 64. old.

¹⁷ Gellér 1977. 264. old. 52. jegyzet

„Minden technika között az üveget szeretem a legjobban, mert ennél a színek átlátszóságuknál fogva szinte már anyagfelettiek.”¹⁸ A rajzosságot, a dekorativitást is célul tűzte ki ebben a technikában, amiről Gerő Ödönnek írt, 1913. szeptember 27-én kelt levele is tanúskodik. A modern üvegekről írva kifejti, hogy „a legképtelenebb világítási erőket tudják produkálni: ezt felhasználva, s azt a körülményt, hogy a tökéletes forrasztó eszközök az ólmot valóságos rajztollá teszik... újat alkotunk.”¹⁹

A temesvári kápolnában lévőkhöz hasonló kör alakú, figuratív színes üveglablak viszonylag ritka a korban. Megemlíthető a Medgyaszay István tervei szerint épült veszprémi színház homlokzatán lévő kör alakú, Nagy Sándor tervezte ablakok sora (Majoros Károly kivitelezésében, 1908). Róth Miksa műhelyében készültek szintén általa tervezett kabinet ablakok. Más alkotóktól is találunk példát egykorú, kör alakú üveglablakokra.

A temesvári szeminárium, ezen keresztül pedig az üveglablakok későbbi sorsa hűen tükrözi a XX. század történelmének viszonyosságait. Az épület felavatásakor már hadban állt egymással Európában a két szövetségi rendszer. Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés nemcsak a történelmi Magyarországot darabolta fel, hanem a csanádi egyházmegyét is szétszabdalta. A szeminárium létrejöttén bábáskodó Glattfelder püspök kénytelen volt elhagyni székhelyét, valóságos kitaloncolták, mivel nem volt hajlandó letenni a hűségesküt az új államra. A királyi Románia államkeretei között még szabadon működhetett a papneveldeben a magyar és német nyelvű képzés, ám a második világháború után kiépülő kommunista diktatúra megpecsételte a szeminárium sorsát. 1947-ben államosították a papnevelde épületét. 1950-ben pedig magát az intézményt is megszüntették. 1951-ben koncepciót perit indítottak az egyházmegye vezetői ellen, melynek dr. Boros Béla, a szeminárium utolsó rektora is áldozata lett, életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Az ő érdeme volt, hogy az üveglablakok megmenekültek a pusztulástól. A szeminárium elhagyásakor ugyanis utasítására a tematikus üveglablakokat leszerelték és gondosan becsomagolva száraz és illetéktelenektől elzárt helyre, a püspöki székesegyház karzatára menekítették őket. Itt vésztették át a diktatúra évtizedeit. A szemináriumi palota díszítéséből csak az üveglablakok maradtak meg napjainkra, mivel falfestményeit lemeszelték, annak idején nagy gonddal és odaadással tervezett és kivitelezett berendezését pedig széthordták vagy tönkretették. A funkcióját veszített kápolnában diákszállót rendeztek be. A menekítés sikerét jelzi, hogy sokáig a szakirodalomban is úgy vélték, elpusztultak az államosítás viszonyosságai közepette. Murádin Jenő a *Vár ucca tizenhétben* 1999-ben megjelent tanulmánya hívta fel a figyelmet az együttesre, ismertetve kalandos felsőukat. Az üveglablakok a temesvári forradalom nyomán bekövetkező rendszerváltás után támadtak fel tetszhalott állapotukból. A püspöki palota udvarra néző emeleti folyosóján, annak lezárásaként nyerték el új helyüket 1995 szeptemberében, azóta előzetes bejelentkezéssel látogathatóak. Bár nem eredeti helyükön állnak, és szűk térben lehet csak megcsodálni őket, látványuk mégis lenyűgöző művészi élményt jelent.

Székely Gábor

Búcsú Frumósában

Frumósza Moldovában, a Tárló folyó mentén, kilenc kilométer távolságra van Pusztinától, és azok közé a falvak közé tartozik, ahová a pusztinaiak nagy számban eljárnak búcsúra. A templombúcsú július 26-án van. Mária Magdolna napján. 1990 óta az ünnepi misét a naptári dátum szerint tartják meg, előzően az előző kommunista időszaktól, amikor a 26-a utáni vasárnapon volt a búcsú. Napjainkban már egyre kevesebben mennek gyalog, sokan személyautóval, lovas szekérral, kisbusszal, ami ezen a napon csak a búcsúsokat fuvarozza reggel 7-től fél 12-ig.

A Frumósára készülő pusztinaiak körében pár nappal vagy egy héttel korábban a szomszédok, rokonok, barátok elkezdnek szervezkedni, útitársakat keresni. Sok pusztinainak rokonai is vannak Frumósában, de a búcsúra mások is elmennek. Többnyire az elfoglaltság vagy az időjárás dönti el a részvételt. 2003-ban egyik barátnőm megkeresett a búcsú előtt néhány nappal, hogy lenne-e kedvem vele együtt menni a búcsúra, mert neki nincs olyan szomszédja, akivel szívesen menne. Megbeszéltük, hogy reggel kilenc óra tájban beszélök hozzá és lemegyünk a temető alá, ahonnan a kis busz indul.

¹⁸ MDK-C-1-10/2586., idézi Gellér 1977. 251. old.

¹⁹ Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, itsz.: 15594/62., idézi Gellér 2003. 171. old., 130. jegyzet